

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ВАРВАРУК Вероніка Валентинівна

Платіжна система виконання бюджету та її
вдосконалення /
Payment system for budget execution and its
improvement

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма - Фінанси

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФФзм-21
В. В. Варварук

Науковий керівник:
д.е.н., професор, О. П. Кириленко

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" __ " _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

Вступ	2
Розділ 1. Теоретичні засади функціонування платіжної системи виконання бюджету	5
1.1. Сутність і роль платіжної системи в економіці	5
1.2. Нормативно-правове забезпечення формування платіжних систем в виконанні бюджету.....	9
Розділ 2. Аналіз сучасного стану та проблеми функціонування платіжної системи в Україні	14
2.1. Особливості діяльності Державного казначейства. Єдиний казначейський рахунок, як основа платіжної системи.....	14
2.2. Вплив платіжної системи та її ефективність щодо виконання державного бюджету	18
2.3. Проблеми та фактори, що впливають на функціонування платіжної системи	22
Розділ 3. Напрями удосконалення механізмів розвитку платіжної системи виконання бюджету	28
Висновки	35
Список використаних джерел	39
Додатки	44

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день бюджет є основним інструментом, за допомогою якого здійснюється вплив держави на економічний, політичний та соціальний процес. Дивлячись на швидкість розвитку платіжної системи, а саме її цифрову трансформацію, можна сказати, що вона є ключовою у функціонуванні бюджету. Від її стабільності буде залежати подальше функціонування всіх видів бюджетних розрахунків.

Платіжна система набула дуже важливого значення, у зв'язку з тим, що відбувається активне впровадження безготівкових операцій, різноманітних електронних платежів та інноваційного розвитку використання платежів. Саме через інноваційний розвиток проведення платежів, платіжна система є не тільки технічним механізмом для проведення різноманітних розрахунків, а й ключовим елементом в управлінні державними фінансами. Від неї залежить стабільність, прозорість та оперативність контролю бюджетних ресурсів.

Питання функціонування платіжної системи виконання бюджету достатньо досліджені у науковій і навчальній літературі, зокрема у працях Булгакової С., Гринчишина П., Дем'янишина В., Жадан О., Зварича О., Кириленко О., Крисоватого А., Лободіної З., Малиняка Б., Русіна В., Стоян В. та ін. українських вчених. Разом з цим, постійні зміни умов господарювання, нормативно-правового забезпечення, поява нових загроз зумовлюють проведення нових наукових досліджень.

Незважаючи на позитивну динаміку розвитку платіжної системи, актуальними проблемами досі залишається недосконалість нормативно-правового регулювання, певні технічні обмеження та недостатній рівень інтеграції з інформаційними системами органів влади.

Метою магістерської роботи є теоретичне узагальнення, систематизація та дослідження особливостей формування платіжної системи виконання бюджету, а також розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення її ефективності у забезпеченні виконання бюджетних розрахунків.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких основних завдань:

- 1) Розкрити економічну сутність та зміст поняття «платіжна система».
- 2) Дослідити тенденції розвитку та сучасний стан платіжної системи в Україні.
- 3) Виявити проблеми функціонування платіжних механізмів у сфері бюджетного фінансування.
- 4) Визначити можливі напрями вдосконалення платіжної системи для підвищення ефективності адміністрування платежів до бюджету.

Об'єктом дослідження є процес функціонування платіжної системи виконання бюджету в системі державних фінансів України.

Предметом дослідження виступають теоретичні, організаційно-правові та практичні засади функціонування платіжної системи виконання бюджету.

Наукова новизна роботи полягає у системному підході до дослідження платіжної системи, виявленні особливостей їх формування в умовах цифрової трансформації та розробка практичних пропозицій щодо підвищення ефективності адміністрування платежів до бюджету.

Результати проведеного дослідження були представлені на двох науково-практичних конференціях кафедри фінансів ім. С.І. Юрія Західноукраїнського національного університету та опубліковано у збірниках наукових праць:

1. Варварук В. Сутність і роль платіжної системи в економіці.
2. Варварук В. Проблеми та фактори, що впливають на функціонування платіжної системи.

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 48 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЛАТІЖНОЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

1.1. Сутність і роль платіжної системи в економіці

Платіжна система виступає одним із невід'ємних елементів усіх економічних операцій, які відносяться до передачі грошових еквівалентів в обмін на послугу чи товар. Її можна відобразити, як систему механізмів, які виконують переказ грошових коштів між суб'єктом господарювання, для розрахунків за платіжні зобов'язання [1].

У багатьох країнах платіжна система включає кілька автономних складових, кожна з яких спрямована на задоволення потреб певної платіжної сфери. Відповідно, такі системи класифікують за різними характеристиками та ознаками, зважаючи на роль, яку вони виконують залежно від специфіки здійснюваних платежів.

На думку науковців, «Платіжна система являє собою механізм, що регулює порядок здійснення операцій купівлі-продажу в економіці, незалежно від того, яку форму грошей вона має у конкретний період часу» [2]. Однак, у практичній діяльності та науковій літературі поняття «платіжна система» часто звужується до систем безготівкових або електронних розрахунків, що не завжди відображає його повний економічний зміст.

Платіжна система України включає наступні компоненти:

- система електронних міжбанківських розрахунків, яка управляється Національним банком України;
- система автоматизації діяльності банків;
- внутрішньобанківські платіжні системи, що базуються на програмно-технічних комплексах із власними засобами захисту інформації. Ці системи експлуатуються комерційними банками або їх об'єднаннями для проведення

розрахунків між установами такого банку та іншими фінансовими організаціями;

- система "клієнт-банк", розроблена для здійснення електронних розрахунків між клієнтами банку та самим банком, завдяки чому вдається запобігти затримкам платежів на міжбанківському рівні [1].

За визначенням колективу авторів Економічної енциклопедії України під редакцією С. В. Мочерного, поняття «платіжна система» має три аспекти:

1. Організаційно-інституційний аспект – це об'єднання адміністрації, розрахункового банку, еквайра та процесингового центру на основі єдиного нормативного, договірної, фінансового і технічного документа, що регламентує взаємодію учасників та право надання їм комп'ютеризованої підтримки із користуванням платіжною картою.

2. Функціональний аспект – є платіжною організацією, її членами та учасниками, а також їхні взаємовідносини при здійсненні розрахунків із використанням платіжних карток.

3. Регулятивно-технічний аспект – виступає сукупністю нормативних, договірних, фінансових і інформаційно-технічних засобів та рішень учасників, що визначають порядок використання банківських платіжних карток [4].

Платіжна система відіграє ключову роль у сучасній економіці, виступаючи основним елементом фінансової інфраструктури. Як інструмент ефективного управління економічними процесами, в основному через реалізацію монетарної політики; як механізм підвищення загально-економічної результативності. Порушення роботи платіжних систем здатне спричинити серйозні наслідки для фінансових ринків, які вони обслуговують.

Платіжна система розглядається як комплекс технологій, інструментів, процедур та учасників, що забезпечують здійснення переказу коштів між суб'єктами економічних відносин. Вона охоплює всю інфраструктуру, яка дозволяє проводити платежі за товари, послуги, виконувати фінансові зобов'язання та інші економічні операції [3].

Сутність платіжної системи полягає в забезпеченні руху коштів між різними учасниками економічних відносин. Вони дають можливість здійснювати оплату товарів, послуг та інших фінансових операцій, виконуючи роль посередника між платником і отримувачем, та гарантують безпеку й надійність переказу коштів. До основних компонентів платіжної системи включають:

1. Учасників системи (банки, фінансові установи, операторів платіжних сервісів);
2. Інфраструктурні елементи (платіжні шлюзи, клірингові організації);
3. Платіжні інструменти (карткові продукти, електронні гроші, мобільні платежі, онлайн-перекази);
4. Нормативно-правову базу, яка регулює взаємовідносини між учасниками.

Платіжна система має гарантувати стабільний, безпечний і надійний рух коштів між учасниками економічних відносин, що є головною передумовою результативного функціонування економіки [4].

Платіжна система є одним із ключових елементів економічної структури, оскільки саме вона забезпечує передачу грошей від одного суб'єкта до іншого. Дослідження показують, що швидке, надійне та зручне функціонування платіжної системи є важливим чинником економічного зростання й ефективної циркуляції грошей.

Платіжні системи реалізують широкий спектр функцій, які спрямовані на забезпечення надійного та ефективного руху коштів у господарському середовищі. До головних функцій платіжної системи належать:

- Передача коштів. Основна функція платіжної системи, яка полягає у забезпеченні переміщення коштів між економічними суб'єктами. Переміщення може здійснюватися за допомогою електронних переказів, платіжних карток або інших цифрових платіжних засобів.
- Гарантування безпеки. Дана функція платіжної системи полягає у забезпеченні надійності проведення платежів та захисті персональної

інформації користувачів. Для цього застосовуються різні механізми автентифікації та шифрування, які запобігають несанкціонованому доступу до фінансових даних.

- Накопичення та зберігання коштів. Функція платіжної системи, що дозволяє користувачу безпечно зберігати фінансові ресурси в електронному форматі.

- Підтримка розвитку електронної комерції. Платіжні системи відіграють основну роль у забезпеченні проведення платежів за товари та послуги в інтернеті. Вона надає користувачеві швидко та безпечно оплачувати покупки на онлайн-платформах, маркетплейсах та електронних магазинах. Окрім того, платіжні системи підтримують різноманітні способи оплати, включаючи банківські картки, електронні гаманці, мобільні додатки та інші цифрові інструменти, саме це стимулює розвиток електронної торгівлі та розширює доступ підприємств до глобального ринку.

- Конвертація валют. Платіжна система дозволяє конвертувати кошти з однієї валюти в іншу. Це дуже важливо для міжнародних платежів, адже там країни використовують різні валюти. Платіжні системи забезпечують обмін валют за актуальними обмінними курсами.

- Інноваційна функція. Платіжні системи постійно розвиваються, інтегруючи новітні технології для спрощення та оптимізації проведення платежу. Впроваджують рішення, такі як мобільні та безконтактні платежі, цифрові валюти та інші новітні інструменти, які підвищують швидкість, безпеку та зручність транзакцій. Завдяки цьому платіжні системи сприяють розвитку цифрової економіки, удосконаленню фінансової інфраструктури та зміцненню довіри користувачів до електронних розрахунків.

Варто підкреслити, що інновації та діджиталізація істотно трансформують функціонування платіжних систем, суттєво змінюючи традиційні принципи здійснення платежів. Постачальники платіжних послуг, прагнучи підвищити лояльність клієнтів, дедалі частіше відходять від

класичних каналів і інструментів, впроваджують нові продукти, сервіси та способи здійснення платежів із використанням цифрових технологій [2].

Отже, роль платіжної системи полягає у забезпеченні фінансової стабільності, оптимізації грошових потоків, підтримці монетарної політики та розвитку цифрової економіки. Сучасні технології істотно розширюють можливості платіжних систем, підвищуючи довіру користувачів і стимулюючи розвиток фінансового сектору, що робить їх незамінним інструментом ефективного функціонування економіки.

1.2. Нормативно-правове забезпечення формування платіжних систем виконання бюджету

Правила, які регулюють діяльність платіжних систем, є необхідними для забезпечення стабільності та ефективності їх функціонування. Ці правила регламентують права та обов'язки всіх сторін, що беруть участь у платіжних операціях, як за стандартних умов, так і у разі виникнення порушень. Вони можуть бути закріплені в різних документах, включаючи законодавчі чи нормативні акти, а також угоди між учасниками платіжних процесів. Правила платіжної системи можуть бути створеними як самостійний документ, що не потребує інших джерел для своєї реалізації. У всіх країнах існує банківське законодавство, головною метою якого є регулювання діяльності банків, їх ліцензування та нагляд [5].

До того ж, є прийняті спеціальні законодавчі акти, які регулюють застосування певних фінансових інструментів, таких як чеки чи переказні векселі. Крім того, основні методи здійснення платіжних операцій можуть бути визначені в цивільних або комерційних кодексах кожної країни. Також законодавство може стосуватися питань банкрутства, що має важливе значення у випадку скасування або зміни платежів після банкрутства однієї зі сторін.

На сьогодні поняття «платіжна система» вперше було закріплено у 2001 році у Законі України «Про платіжні системи і переказ грошей в Україні» і трактувалося як «платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів. Проведення переказу коштів є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система» [6].

Пізніше у 2021 р. був прийнятий Закон України «Про платіжні послуги», де платіжна система трактується як – «система для виконання платіжних операцій із формальними та стандартизованими домовленостями і загальними правилами щодо процесингу, клірингу та/або виконання розрахунків між учасниками платіжної системи» [7].

В Законі визначено, «суб'єкти платіжних операцій - користувачі (платники, отримувачі) та відповідні надавачі платіжних послуг» [7]. Схема виконання платіжних операцій як «єдиний набір правил, стандартів та/або процедур, що розроблені та використовуються для виконання платіжних операцій (у тому числі в платіжній системі) і визначають порядок ініціювання, виконання та завершення платіжних операцій, платіжні інструменти, що використовуються для виконання платіжних операцій, порядок їх емісії та еквайрингу» [7].

Учасниками платіжної системи можуть бути юридичні особи, які на підставі договору про участь у платіжній системі надають користувачам послуги з виконання платіжних операцій за допомогою платіжної системи та відповідно до законодавства і мають право надавати такі послуги [7]. До надавачів платіжних послуг належать, зокрема, органи державної влади.

У Державній казначейській службі України є самостійний структурний підрозділ управління Державною казначейською службою України, ним керує начальник Управління, а також він містить відділи:

- відділ опрацювання щоденних надходжень;
- відділ операцій з видатками;
- відділ технологічного забезпечення [8].

У своїй діяльності Управління керується Конституцією України, чинними законами, актами Президента та постановами Верховної Ради, нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами, а також Положенням про Державну казначейську службу України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів від 15 квітня 2015 року № 215. Крім того, до переліку регламентуючих документів входять накази Міністерства фінансів України, інші нормативно-правові акти, внутрішні накази Казначейства та їхні положення [8].

Згідно з українським законодавством, в Україні функціонують як внутрішньодержавні, так і міжнародні платіжні системи:

1. Внутрішня платіжна система - це така система, у якій платіжна організація діє на постійній основі і здійснює свою діяльність тільки в Україні, забезпечуючи перекази коштів у межах держави.

2. Міжнародна платіжна система - йдеться про систему, у якій платіжна установа може бути як постійним учасником, так і тимчасовим, а діяльність охоплює дві чи більше держав. Вона дозволяє здійснювати грошові перекази між різними країнами та проводити між кордонні платежі.

Діяльність платіжної системи повинна відповідати вимогам законодавства та забезпечувати стабільність фінансової інфраструктури, відповідати міжнародним стандартам безпеки і ефективності. Основними завданнями законодавства є забезпечення стабільності платіжних систем, захист прав вкладників та запобігання фінансовим злочинам [8].

Дослідники розглядають платіжну систему через призму інновацій, підкреслюючи, що вони є динамічним і постійно еволюціонуючим середовищем. Для того, щоб врегулювати платіжну систему потрібно врахувати актуальні тенденції, що з'являються через стрімкий розвиток інновацій, аби забезпечити їх ефективність і стійкість у сучасних економічних умовах.

У зв'язку з адаптацією українського законодавства до норм Європейського Союзу відбуваються суттєві зміни в характеристиці платіжних систем, як об'єкта правового регулювання. Зокрема, зміщується акцент із

традиційного розуміння платіжних систем, як механізму переказу коштів, на більш широке бачення, яке включає здійснення платіжних послуг та проведення платіжних операцій, що відповідає сучасним вимогам цифрової економіки та інтеграції фінансової інфраструктури на міжнародному рівні [10].

Правове регулювання визначає межі та умови, у рамках яких платіжні системи можуть функціонувати максимально ефективно. Водночас інфраструктура платіжної системи часто може зазнавати ризику монополізації, що спричинено впливом зовнішніх факторів, зокрема тих, які пов'язані з інформаційними та технологічними системами [10].

З 1 серпня 2022 року в Україні набрав чинності Закон України «Про платіжні послуги», який встановлює правові засади діяльності платіжних систем та учасників платіжного ринку [7]. Цей закон:

- Містить основні поняття та регламентує загальний порядок виконання платіжних операцій на території України. Встановлює перелік платіжних послуг і порядок їх надання.
- Визначає категорії надавачів платіжних послуг та встановлює вимоги щодо авторизації їхньої діяльності.
- Встановлює основні принципи роботи платіжних систем в Україні та регулює процеси випуску й використання електронних грошей.
- Виділяє обов'язки та права, а також відповідальність всіх учасників платіжної системи, а також регулює порядок контролю за функціонуванням платіжної інфраструктури [7].

Нормативно-правове регулювання є фундаментом, для визначення умов функціонування платіжних систем, а також забезпечує їх ефективну та безпечну роботу та створює сприятливі умови для розвитку фінансової інфраструктури країни. Воно регламентує права та обов'язки учасників ринку платіжних послуг, визначає порядок надання платіжних послуг, проведення платіжних операцій та взаємодію між учасниками платіжних систем. Ефективне правове регулювання ще передбачає механізми контролю, нагляду

та забезпечення відповідності діяльності платіжних систем встановленим стандартам [14].

Отже, нормативно-правове забезпечення формування платіжних систем в Україні створює комплекс правових, організаційних і технічних умов для розвитку стабільної, ефективної та інноваційної платіжної інфраструктури. Саме це поєднує національні та міжнародні підходи до регулювання, адаптує фінансову систему до сучасних технологічних тенденцій і забезпечує баланс між інтересами держави, учасниками ринку та користувачами платіжних послуг. Реалізація цих положень сприяє стабільності фінансової системи, підвищенню ефективності грошового обігу та інтеграції української економіки у світовий простір [14].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУАННЯ ПЛАТІЖНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

2.1. Особливості діяльності Державного казначейства. Єдиний казначейський рахунок, як основа платіжної системи

Для забезпечення ефективного управління коштами державного бюджету шляхом консолідації рахунків органів Державного казначейства в Національному банку, Кабінет Міністрів України спільно з Національним банком ухвалили постанову від 15 вересня 1999 року № 1721 «Про створення внутрішньої платіжної системи Державного казначейства».

Постанова підтверджує, що Державне казначейство має акумулювати всі кошти державного бюджету на єдиному рахунку, що забезпечить ефективніше управління ними та раціональніше використання ресурсів. Платіжна система виконання державного бюджету є складовою національної платіжної системи, у межах якої держава виступає як отримувач та відправник бюджетних платежів [22]. Під платежами державного бюджету слід розуміти переказ коштів від держави зовнішньому отримувачу та у зворотному напрямку. Таким чином, платіж включає дві складові: надходження та виплати. Якщо переказ здійснюється між державними установами, такі операції вважаються внутрішніми в системі органів Державного казначейства.

Платіжна система виконання бюджету поділяється на:

1. Сукупність норм, що визначають порядок здійснення платежів.
2. Технічна база для виконання платіжних операцій.
3. Система взаємодії коштів із казначейською системою.

У процесі казначейського виконання державного бюджету за доходами і видатками здійснюються облік надходжень платежів, регулювання обсягів і строків прийняття бюджетних зобов'язань та надання дозволу на використання коштів у межах затверджених бюджетних асигнувань [22].

Варто дотримуватись таких принципів для проведення платежів:

1. Принцип єдиної каси та узгодженого бухгалтерського обліку.
2. Принцип здійснення оплати рахунків установ, фінансованих з державного бюджету, через державних бухгалтерів..
3. Принцип повного відображення доходів і видатків у бюджеті.

Практика організації ефективного контролю за бюджетними коштами та бюджетним процесом сформувала одну з ключових норм бюджетного права - принцип єдності каси. Він передбачає, що всі державні кошти концентруються на єдиному рахунку та обліковуються за допомогою єдиного бухгалтерського обліку, що значно посилює контроль органів казначейства за рухом готівки. Крім того, казначейство отримує можливість планувати оптимальні обсяги використання коштів через регулювання термінів проведення операцій та мінімізацію невикористаних залишків [22].

Принцип єдиної каси та єдиного бухгалтерського обліку впливає з ключової норми бюджетного права про єдність бюджетної системи. Ця норма передбачає наявність єдиного рахунку для надходжень і платежів, уніфікованої класифікації доходів і видатків, єдності регулювання бюджетних правовідносин, єдиної структури бюджетної документації, обов'язку надавати необхідну статистичну та бюджетну інформацію між бюджетами, спільної грошової системи та єдиної соціально-економічної політики держави. При цьому всі державні кошти залишаються в єдиній касі і ведуться за допомогою єдиного бухгалтерського обліку [19].

Єдність каси та бухгалтерського обліку забезпечується через здійснення виконання державного бюджету на базі Єдиного казначейського рахунку. Цей рахунок охоплює систему бюджетних рахунків органів Державного казначейства, відкритих у регіональних розрахункових палатах, та відображає рух коштів на інших рахунках у регіональних управліннях Національного банку України. На ці рахунки надходять податки, збори, обов'язкові платежі державного бюджету та інші надходження, передбачені законодавством України [22].

Єдиний казначейський рахунок виступає необхідним елементом управління функціями Державного казначейства [21; 22]. Необхідність створення ЄКР як інструменту стала результатом передумов, що дозволяють вирішити проблеми касового управління коштами, які знаходяться у розпорядженні Держказначейства. Зокрема:

- Запровадити оптимізований процес спрямування платежів до бюджетів та розпорядників бюджетних коштів;
- Мінімізувати або повністю усунути залишки коштів на рахунках розпорядників;
- Впровадити централізоване або децентралізоване проведення бюджетних платежів через систему органів Державної казначейської служби.

Функціонування Єдиного казначейського рахунку передбачає можливість його відкриття як на центральному рівні, так і на рівні регіональних управлінь. [22]. Державне казначейство може функціонувати у відносинах з банківською системою як клієнт або як її учасник, використовуючи систему електронних платежів банку [22].

Слід зауважити, що в багатьох країнах із розвиненою взаємодією банківського сектору та системи казначейства обов'язково використовуються різні банки, і це не впливає на здатність казначейства ефективно керувати бюджетними коштами. Водночас казначейство повинно мати можливість контролювати стан цих рахунків у режимі реального часу та оптимально переміщувати кошти туди, де вони необхідні [8; 21; 22].

Поняття Єдиного казначейського рахунку за час існування Державного казначейства постійно змінювалося. Наказом Головного управління Державного казначейства України від 21 березня 1997 року № 28 було затверджене «Положення про єдиний казначейський рахунок», зареєстроване в Міністерстві юстиції України за № 102/1906, яке передбачало відкриття рахунків органами казначейства в різних банках [8].

У зв'язку з інтеграцією Державного казначейства України в систему електронних платежів НБУ та ухваленням рішення про перехід на

централізовану модель, наказом Державного казначейства України від 26 червня 2002 року № 122, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 18 липня 2002 року за № 595/6882, було затверджено «Положення про єдиний казначейський рахунок», відповідно до якого: «Єдиний казначейський рахунок - це рахунок, який об'єднує кошти субрахунків, що відкриті у Державному казначействі України управлінням Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі» [8].

Єдиний казначейський рахунок об'єднує систему рахунків, що функціонують у єдиному режимі і через які органи Державного казначейства здійснюють операції з доходами та видатками бюджетів усіх рівнів відповідно до Закону України про Державний бюджет на відповідний рік [24].

Впровадження єдиного казначейського рахунку, на який зараховуються всі державні доходи та з якого здійснюються всі видатки бюджетів, дозволило зосередити державні кошти в руках однієї юридичної особи. Це дає уряду можливість отримувати повну інформацію про стан державних фінансів у режимі реального часу та контролювати дотримання встановленого розміру бюджетного дефіциту, використовуючи фінансові важелі для регулювання економічної ситуації [22; 26].

Єдиний казначейський рахунок дав змогу забезпечити:

- повну і актуальну базу даних бюджетних показників;
- розподіл надходжень до державного та місцевих бюджетів відповідно до їх призначення;
- спрямування загальнодержавних податків, зборів і обов'язкових платежів між державними та місцевими бюджетами;
- спрямувати місцевим бюджетам належні кошти відповідно до встановлених нормативів та результатів взаєморозрахунків;
- забезпечення цільового використання бюджетних коштів через проведення попередньої перевірки;
- забезпечення органів законодавчої влади повною інформацією про операції на єдиному казначейському рахунку [22; 26].

Покращення функціонування ЄКР сприяло впровадженню принципу єдності бюджетної системи, передбаченого Бюджетним кодексом України.

Згідно чинного законодавства, «кошти єдиного рахунка - обсяг коштів державного бюджету, які обліковуються на рахунках у Державній казначейській службі і відволікання яких не призведе до втрати платоспроможності (спроможність своєчасно і в повному обсязі здійснювати платежі та розраховуватися за всіма зобов'язаннями) державного бюджету та виникнення заборгованості за загальним або спеціальним фондом державного бюджету протягом періоду, на який передбачається придбання облігацій» [8].

При цьому бюджетні кошти визначаються як кошти «державного бюджету, які обліковуються на рахунках у Державній казначейській службі і відволікання яких не призведе до втрати платоспроможності (спроможність своєчасно і в повному обсязі здійснювати платежі та розраховуватися за всіма зобов'язаннями) державного бюджету та виникнення заборгованості за загальним або спеціальним фондом державного бюджету протягом періоду, на який передбачається розміщення таких коштів на депозитних рахунках у банку або в Національному банку» [8].

2.2. Вплив платіжної системи та її ефективність щодо виконання державного бюджету

Державні доходи - це основний інструмент, який виступає для реалізації фінансової та бюджетної політики держави. Накопичення фінансових ресурсів повинні мати соціально-економічний характер, який передбачає спрямування цих коштів на економічний розвиток і забезпечення надання якісних суспільних послуг для громадян

Державний бюджет є ключовим інструментом для реалізації внутрішньої та зовнішньої політики держави, регулювання економіки та стимулювання її розвитку. Він забезпечує фінансування, орієнтуючись на довгострокові

національні інтереси. Збільшення доходів бюджету створює можливості для підвищення фінансування з державного бюджету, що, у свою чергу, сприяє загальному розвитку країни та покращенню умов життя її громадян [22; 26].

Неефективне функціонування формування доходів бюджету створює негативні наслідки, які впливають на стабільність економіки країни. Одним із таких наслідків є бюджетний дисбаланс, що виникає через нездатність збалансувати доходи та витрати бюджету. В свою чергу, це порушує загальну економічну рівновагу на макро- та мікроекономічних рівнях, сприяючи економічному занепаду [25].

Відсутність стратегії формування доходної частини бюджету і незадовільне планування призводить до того, що бюджет не може ефективно фінансувати важливі соціальні та економічні програми. Невідповідність між різними напрямками державної політики, такими як бюджетна, податкова, митна та грошово-кредитна, лише погіршує ситуацію.

В результаті, коли система формування доходів бюджету не працює ефективно, країна стикається з проблемами, які ускладнюють досягнення довгострокових економічних цілей.

Таким чином, платіжна система для виконання бюджетів виступає інструментом, що гарантує публічні фінансові інтереси держави та суспільства, забезпечує своєчасне та повне виконання переказів бюджетних коштів і здійснює розрахунки за доходами та видатками бюджетів на всіх рівнях. Завдяки платіжній системі вдається швидко, надійно та безперервно здійснювати перерахування податків, бюджетних коштів, а також коштів публічних фондів, зокрема в межах загальнообов'язкового державного, соціального та пенсійного страхування [22; 26]. Це має велике значення для суспільства, оскільки ефективна платіжна система виконання бюджетів сприяє безперебійній і якісній обробці переказів бюджетних коштів на всіх рівнях бюджетного процесу. У ряді країн, а саме США, Великій Британії, Японії, Німеччині, Франції, Італії, Польщі, Україні та інших, стабільне та своєчасне виконання платіжних операцій, пов'язаних з виконанням державних і місцевих

бюджетів, забезпечується через систему казначейства. Ця система сприяє ефективному управлінню публічними фінансами, і контролює не лише рівень надходжень до бюджету, але й правильність та цільове використання бюджетних коштів.

В умовах переходу до казначейського виконання бюджету постає необхідність виділення інституту казначейства, як окремої галузі бюджетного права, що відповідає за здійснення фінансових операцій та виконання бюджетних зобов'язань держави. Під час виконання державного та місцевих бюджетів здійснюються розрахунково-касові операції, що полягають у централізованому зведенні коштів бюджетів усіх рівнів на єдиному казначейському рахунку.

Позиція міжнародних фінансових організацій, таких як Міжнародний валютний фонд та Світовий банк, є цілком обґрунтованою, коли вони вказують на єдиний казначейський рахунок як на ключовий інструмент для ефективного, оперативного та раціонального управління державними фінансами. Єдиний казначейський рахунок повинен бути відкритим, і зберігати свою функцію в центральному банку [28].

Завдяки єдиному казначейському рахунку державне казначейство має змогу централізовано обробляти платежі та управляти публічними коштами для виконання бюджетів на всіх рівнях управління державою.

Тобто, ефективне казначейське обслуговування бюджетних коштів потребує чіткого дотримання методики, принципів, правил та механізмів організації руху державних фінансів, серед яких головне місце займають платіжні системи, що забезпечують переказ бюджетних коштів. Водночас аналіз міжнародного досвіду свідчить про відсутність універсальної моделі управління публічними фінансами, а отже, немає єдиного стандарту організації та функціонування платіжної системи для виконання бюджетів [29].

Одним із основних аспектів впливу платіжних систем на формування доходів державного бюджету є забезпечення своєчасного і точного збору податків і зборів. Завдяки автоматизованим механізмам обробки та переказу

коштів, платіжні системи значно зменшують можливість помилок, які можуть виникнути. Це дозволяє підвищити точність і прозорість фінансових операцій, що є важливими для всіх учасників фінансової системи, зокрема податкових органів, підприємств і громадян [30].

Автоматизація процесів збору податків і зборів дозволяє здійснювати ці операції в реальному часі, що не тільки знижує ймовірність помилок, але й прискорює процес фінансових надходжень до бюджету. Це, в свою чергу, позитивно впливає на стабільність державних фінансів [31]. Крім того, така система дає змогу зменшити часові затримки, підвищити рівень контролю і забезпечити повне виконання податкових зобов'язань громадянами та підприємствами.

Сучасні платіжні системи, зокрема електронні платіжні платформи та мобільні додатки для здійснення розрахунків, надають можливість не лише великим підприємствам, але й фізичним особам виконувати свої податкові зобов'язання зручним способом. Це стає надзвичайно актуальним в умовах зростання безготівкових розрахунків, розвитку електронної комерції та цифрових фінансів, коли податки збираються не лише від великих корпорацій, але й від громадян, що активно користуються онлайн-платформами для ведення бізнесу та здійснення покупок [32].

Окрім фінансового управління, платіжні системи є важливим інструментом для забезпечення соціальної стабільності. Вони дозволяють здійснювати своєчасні та безперервні виплати пенсій, соціальних допомог, заробітних плат і інших соціальних виплат. В Україні завдяки автоматизації виплат через банківські картки громадяни отримують пенсії та допомоги без затримок, навіть у складні економічні часи [33].

Це важливо не лише для покращення рівня життя людей, а й для загальної стабільності економіки. Чим більше соціальних виплат здійснюється через платіжні системи, тим вищою є купівельна спроможність громадян, що призводить до зростання споживчого попиту та економічної активності в країні. Збільшення рівня соціальної підтримки та доступу до фінансових послуг сприяє

розвитку малого та середнього бізнесу, стимулюючи підприємницьку діяльність та інвестиційну активність.

В додатках А, Б, В, Д представлено основні дані, що характеризують формування та виконання Державного бюджету України за 2024-2025 рр. та проєкту Державного бюджету України на 2026 р. Слід зазначити, що не зважаючи на воєнний стан, публічні фінанси і, перш за все, держбюджет забезпечують потреби країни та акумулюють ресурси необхідні для оборони та безпеки держави. Значною мірою це вдається за рахунок повноцінному функціонуванню платіжної системи виконання державного бюджету.

2.3 Проблеми та фактори, що впливають на функціонування платіжної системи

Незважаючи на значний прогрес у розвитку платіжних систем в Україні, залишаються певні виклики. Одним із них є необхідність модернізації платіжної інфраструктури, впровадження новітніх технологій, таких як блокчейн, криптовалюта та безконтактні платежі. Важливо також забезпечити високий рівень кібербезпеки, щоб захистити фінансові операції від потенційних загроз і атак.

Іншою важливою проблемою є інтеграція платіжних систем на міжнародному рівні. У цьому контексті співпраця з іншими країнами та міжнародними фінансовими установами має вирішальне значення. Це дозволить Україні забезпечити належну інтеграцію у глобальну фінансову систему, що, у свою чергу, буде сприяти залученню інвестицій, розвитку зовнішньої торгівлі і зміцненню економічної стабільності національної економіки [34].

Платіжні системи є критично важливим елементом сучасної ринкової економіки, який забезпечує ефективну організацію господарських відносин через здійснення розрахунків, погашення боргів та переказ грошей між

учасниками економічних процесів. Це єдині технологічні та організаційні механізми, що об'єднують різні інститути, правові норми, фінансові інструменти та процедури, необхідні для виконання платіжних операцій. У глобальному контексті їхня роль не обмежується лише фінансовими аспектами, але й є основою для стабільності економічних відносин у країнах з різними моделями економічного розвитку.

Відповідно до національного законодавства, платіжна система являє собою механізм для здійснення платіжних операцій, що базується на встановлених та стандартизованих угодах між учасниками, зокрема на правилах проведення розрахунків [35]. Це означає, що платіжні системи не тільки забезпечують фізичні перекази коштів, але й створюють правову основу для ефективного функціонування фінансових ринків.

Всі платіжні системи стикаються з ризиками, які можуть виникати як через зовнішні, так і через внутрішні фактори. Одним із основних завдань для органів фінансового контролю є класифікація та управління цими ризиками. Відповідно до міжнародних розрахунків, ризики в платіжних системах можна поділити на кілька основних типів:

1. Кредитний ризик - ймовірність того, що одна зі сторін не виконає свої фінансові зобов'язання.
2. Ліквідний ризик - ситуація, коли учасник системи не має достатньо коштів для виконання своїх зобов'язань у повному обсязі.
3. Операційний ризик - наслідки технічних помилок, шахрайства або зовнішнього втручання.
4. Системний ризик - ризик, що один з учасників системи не може виконати свої зобов'язання, що створює ефект доміно та може призвести до збоїв у всій платіжній системі [34].

Наразі, через значний розвиток цифрових технологій, з'явився новий вид ризику - кіберризик. Це ризик, пов'язаний з кіберзагрозами, що можуть вплинути на інформаційну безпеку платіжних систем і їх учасників [1; 5; 22]. З огляду на швидкий розвиток технологій і зростаючі кіберзагрози, важливо не

тільки реагувати на такі ризики, але й активно їх передбачати, впроваджуючи стратегії кіберзахисту.

Для ефективного управління ризиками платіжних систем застосовуються такі основні стратегії:

1. Ухилення - відмова від ненадійних учасників або ризикованих технологій.
2. Локалізація - створення спеціалізованих підрозділів для виявлення та мінімізації ризиків.
3. Дисипація - розподіл відповідальності серед учасників системи для зменшення можливих втрат.
4. Компенсація - створення резервних систем та моніторинг зовнішнього середовища для прогнозування можливих загроз.

Платіжні системи виконують чотири основні функції для подолання ризиків:

1. Забезпечують безперебійну роботу всіх елементів системи;
2. Гарантують безпеку угод;
3. Здійснюють захист від збоїв у фінансових операціях;
4. Операційне проведення платежів;

Технічне забезпечення проведення платежів є ключовим елементом платіжної системи. Для впровадження казначейської форми касового виконання бюджету України необхідне використання сучасних інформаційно-обчислювальних технологій, що включають комп'ютерну техніку та програмні продукти. Це потребує розробки та затвердження відповідної програми з визначенням етапів, термінів, обсягів і джерел фінансування [36].

Високий рівень автоматизації Державного казначейства України та його регіональних органів є міцною основою для створення єдиної державної системи передачі даних із високим ступенем надійності та власним захистом інформації. Надійна система захисту формується через чотири основні кроки: виявлення загроз, розробка системи захисту, її впровадження та супровід у процесі роботи платіжної системи. Ці кроки взаємопов'язані, і під час

експлуатації необхідно постійно перевіряти ефективність захисту та враховувати нові загрози, які могли бути пропущені на початковому етапі. Процес створення системи захисту є безперервним і вимагає постійного аналізу.

У структурі органів Державного казначейства функціонують відділи захисту інформації, об'єктом діяльності яких є інформаційно-обчислювальна система центрального апарату та регіональних органів казначейства. Основне завдання цих відділів - забезпечення захисту від несанкціонованого доступу до інформаційно-обчислювальної мережі та платіжних систем через впровадження відповідних систем захисту, постійний аналіз стану безпеки, контроль обігу електронної банківської інформації, формування політики безпечної роботи та забезпечення дотримання правил захисту працівниками казначейства на всіх рівнях.

У співпраці з управлінням ІТ та управлінням внутрішньо системних і міжбанківських розрахунків відділи захисту інформації організували впровадження систем безпеки в обчислювальній мережі казначейства, координували розробку програмно-технічних комплексів, нової банківської техніки та програм обробки електронних даних для забезпечення безпечного обігу банківської інформації. Вони також проводять аналіз захищеності локальних мереж та здійснюють антивірусний захист.

Управління ІТ відповідає за створення та впровадження автоматизованих робочих місць, автоматизовану обробку інформації у системі Держказначейства на основі чинних нормативних документів з виконання бюджетів, бухгалтерського обліку та звітності, а також контролює ефективність роботи програмно-технічних комплексів. Воно також організовує вдосконалення системи управління органами казначейства з використанням сучасних економіко-математичних методів, технічних засобів та інформаційних технологій.

Попри стабільний та динамічний розвиток платіжних систем в Україні, залишається низка системних проблем. Серед них можна виокремити такі:

1. Концентрація ринку міжнародними платіжними системами створює значні труднощі для національних агентів, які часто не можуть конкурувати з глобальними гігантами. Основними причинами є нижча якість послуг, менший досвід у цій галузі та обмежена компетенція. Для розв'язання цієї проблеми необхідно активно стимулювати та підтримувати національних підприємців, сприяючи розвитку вітчизняних платіжних систем і відповідної інфраструктури. Також доцільно впровадити пільгові умови для резидентів, зацікавлених у започаткуванні бізнесу в цій сфері.

2. Недостатній рівень захисту прав споживачів залишається проблемою. Недосконале законодавство, яке регулює функціонування ринку платіжних систем, створює потенційні загрози як для прав споживачів, так і для компаній, що надають відповідні послуги. З метою покращення ситуації Національний банк України працює над змінами до законодавства, які мають сприяти зростанню конкурентоспроможності та підвищенню гнучкості ринку.

3. Недостатній рівень платіжної та фінансової грамотності деяких категорій населення. Проблема особливо стосується пенсіонерів. Для подолання цього бар'єру слід розробити інформаційні матеріали, що пояснюють, як безпечно користуватися платіжними системами. Також можна організувати програми підвищення фінансової грамотності через районні пенсійні фонди та фонди зайнятості. Це не тільки покращить рівень обізнаності громадян, а й збільшить попит на безготівкові платежі.

4. Проблеми розвитку платіжної інфраструктури, особливо у віддалених регіонах. В Україні спостерігається значний дисбаланс у розвитку платіжної інфраструктури. В великих містах зазвичай є велика кількість банкоматів та платіжних терміналів, але в сільській місцевості та віддалених районах ці послуги можуть бути обмежені або зовсім відсутні. Це створює труднощі для доступу до безготівкових розрахунків для частини населення, зокрема для людей старшого віку, які звикли до традиційних способів оплати.

5. Нестабільність або недостатність державного законодавства. Однією з основних перешкод у функціонуванні платіжних систем є

нестабільність або відсутність чітких нормативних актів, що регулюють платіжні послуги. Ринок безготівкових платежів швидко змінюється, і законодавство часто не встигає за цими змінами, що може призвести до юридичних суперечностей та неефективного захисту прав споживачів.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ПЛАТІЖНОЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

У розвинених країнах класичні платіжні засоби, як-от чеки та платіжні доручення, залишаються досить поширеними, навіть попри зростаючу популярність сучасних технологій, які сприяють розвитку масових платежів. Одним із найбільш затребуваних інструментів стали пластикові картки, що дозволяють здійснювати оплати за товари та послуги. У платіжних системах активно застосовуються дебетові й кредитні картки, а також електронні гаманці, завдяки яким можливі безготівкові транзакції. Окрім цього, платіжні картки широко використовуються для зняття готівки через банкомати, що також входить до складу сучасних платіжних рішень.

Попри існування певних відмінностей між різними типами платіжних карток та систем, можна виділити кілька спільних рис, які дозволяють об'єднувати їх в одну категорію. Серед цих спільних характеристик варто зазначити застосування карткових технологій, необхідність ідентифікації користувача та перевірку валідності транзакції. Ці ключові вимоги є основою роботи платіжних систем, забезпечуючи ефективне використання як для споживачів, так і для банківських установ.

За даними Національного банку України, навіть у 2025 році, коли війна ще триває, більшість операцій із платіжними картками в Україні залишалися безготівковими. Загальна кількість транзакцій з карток, випущених українськими банками та фінансовими установами, за рік сягнула 7912,5 мільйонів, а їх загальна сума перевищила 6 140,8 мільярда гривень. Безготівкові операції, здійснені як у межах України, так і за кордоном, становили 7397,2 мільйона транзакцій на суму 3980,0 мільярда гривень. Частка безготівкових операцій за сумою зросла з 61% у 2021 році до 65% у 2023 році. За кількістю транзакцій частка цих операцій у 2023 році досягла 93,5%, у порівнянні з 90,1% у 2021 році [9].

В Україні частка безготівкових розрахунків все ще залишається нижчою, ніж у більшості економічно розвинених країн Європи. Так, у 2022 році лідерами за обсягами безготівкових транзакцій стали Норвегія, Швеція та Великобританія, що значною мірою пов'язано з високим рівнем індексу людського розвитку в цих країнах. Досвід подібних держав є надзвичайно важливим для України в процесі впровадження реформ у цій сфері [9].

Існує ряд викликів у соціальній, політичній та економічній сферах, які зумовлюють значну частку готівки в обігу. Серед ключових причин виділяються високий рівень тіньової економіки, нестабільність валютного та депозитного ринків, низькі доходи населення, нерозвиненість фінансових ринків і обмежене використання безготівкових розрахунків серед громадян. Ці проблеми мають комплексний макроекономічний характер. Хоча банківська система здатна частково пом'якшити їхній вплив, вирішення цих питань виходить за межі виключно банківської сфери. Деякі з них, зокрема високий рівень тіньової економіки й інфляційні очікування, загострилися внаслідок війни [9].

Одним із факторів, що сприяють високій частці тіньової економіки, є ухиляння від сплати податків. Державна політика має зосередитися на стимулюванні податкової відповідальності та створенні умов, за яких перехід бізнесу на безготівкові розрахунки стане економічно вигідним і безпечним. Водночас важливу роль повинні відігравати банки, надаючи доступ до надійних платіжних систем, гарантуванням швидкості та точності транзакцій. Це стане важливим аргументом для підприємств на користь безготівкових операцій.

Зважаючи на міжнародний досвід, особливо шведський, де готівка, попри статус законного платіжного засобу, поступово замінюється безготівковими операціями завдяки суворішим законодавчим нормам, Україні варто розглянути можливість впровадження такого підходу. Втім, успіх цих реформ залежить від підвищення фінансової грамотності населення, особливо молоді. Однак у реаліях воєнного стану та постійних нападів на енергетичну інфраструктуру

перехід до повної оцифрованості залишається надзвичайно складним завданням.

Перебої в енергопостачанні та нестабільний інтернет у віддалених районах значно ускладнюють розвиток безготівкових розрахунків, оскільки готівка не залежить від таких зовнішніх чинників. Такі сучасні виклики безпосередньо впливають на роботу органів Державної казначейської служби щодо виконання бюджету. Ця проблема стала особливо гострою під час енергетичних криз, як-от взимку 2022–2023 років. Фінансові ризики залишаються ключовим аспектом, що потребує постійного моніторингу в платіжних системах. Тісний зв'язок між банками і платіжними системами означає, що платоспроможність і ліквідність, як банків, так і їхніх клієнтів, безпосередньо залежать від політики управління платіжними процесами, яку застосовують фінансові установи [1].

Необхідно вдосконалення механізму черговості, що дозволяє ефективно контролювати фінансові операції протягом дня. Такий механізм передбачає впорядкування платежів за пріоритетністю, а також використання алгоритмів для оптимізації обробки транзакцій.

Внутрішня структура платіжної системи забезпечує, щоби отримувач платежу міг сприймати його як остаточний або майже остаточний, дозволяючи розпланувати подальше застосування коштів на основі цього припущення. Однак, виникають складнощі з можливістю відкликання платежів із черги. З одного боку, така функція зменшує ризики для відправника, але з іншого - може створювати ускладнення для інших учасників системи, особливо щодо їхніх очікувань та поведінки в умовах невизначеності. Ця проблема стає особливо актуальною за умови використання чергових механізмів обробки, коли платіжна інформація стає доступною отримувачу до завершення розрахунку. Додатково можна впровадити гарантії виконання розрахунків через механізм розподілу збитків між учасниками на принципах солідарної відповідальності. Цей підхід зазвичай використовується в межах клірингових систем із лімітованою кількістю учасників, але він не завжди сприяє

підвищенню платіжної дисципліни, особливо за відсутності прямої взаємодії між сторонами [1; 10].

Водночас можна поєднати заставне забезпечення та механізм розподілу збитків для досягнення оптимального балансу витрат на забезпечення розрахункових операцій, зменшення обсягів платежів і зниження ризиків у системі.

Європейський Союз демонструє один із найуспішніших прикладів правового регулювання платіжних систем. Однією з визначальних ініціатив у цій сфері стала створення Єдиної зони платежів у євро у 2007 році. Її мета - усунути відмінності між внутрішніми та міжнародними платежами в євро, що суттєво спрощує та пришвидшує обробку фінансових операцій. Завершення впровадження SEPA у 2014 році стало значною подією для європейської платіжної інфраструктури, сприяючи інтеграції різних платіжних систем всередині Союзу [9].

З моменту появи євро у 1999 році та запровадження готівкових розрахунків у 2001 році, обсяг безготівкових платежів помітно зріс. Паралельно активізувалося створення внутрішньо європейських платіжних платформ для великих і дрібних операцій. Це зробило фінансові транзакції простішими як у межах Європейського Союзу, так і між ЄС та іншими країнами. Надійна банківська платіжна інфраструктура не тільки сприяє зниженню витрат на обмін товарами й послугами, але й зміцнює стабільність фінансового сектора та розширює доступ до фінансових послуг.

З огляду на зростання значення платіжних систем, їх правильне регулювання стає необхідним не лише на рівні центральних банків, а й міжнародних організацій. Це забезпечує ефективність, безпеку та швидкість розрахунків у глобальній економіці. Початкові платіжні системи країн Єврозони були адаптовані до функціонування в межах окремих економік. Однак після введення єдиної валюти вони зазнали суттєвих змін, щоб відповідати новим вимогам. Таким чином, виникла потреба у створенні

спільної інфраструктури для забезпечення швидкого й безперешкодного руху фінансових потоків у межах Євросони.

Сьогодні платіжні системи країн ЄС являють собою складну й ефективно організовану мережу, яка сприяє інтеграції фінансових ринків і забезпечує високий рівень безпеки операцій. Важливість таких механізмів виходить далеко за межі Євросони, слугуючи прикладом для розвитку подібних систем в інших країнах, зокрема в Україні.

У провідних країнах Європи функціонує велика кількість платіжних систем, які відіграють ключову роль у фінансовій інфраструктурі Європейського Союзу. Вони охоплюють як національні, так і міжнародні мережі, що забезпечують ефективне проведення фінансових операцій як всередині держав-членів ЄС, так і між ними. Фінансова інфраструктура ЄС зазнала значних перетворень із введенням спільної валюти євро, і процес її розвитку триває й сьогодні. Запровадження єдиної валюти стало важливим поштовхом для вдосконалення платіжних систем у регіоні [9].

Однак сучасні виклики, пов'язані з технологічним прогресом та інтеграцією цифрових інструментів і платформ, вимагають постійного оновлення цих систем. Завдяки впровадженню новітніх технологій, таких як мобільні додатки для платежів, блокчейн і інші інноваційні рішення, фінансова інфраструктура Євросоюзу дедалі більше адаптується до умов цифрової економіки. Це надає зручніші та безпечніші можливості для розрахунків як приватним користувачам, так і бізнесу, водночас відкриваючи нові перспективи для здійснення міжнародних фінансових операцій.

Діджиталізація економік не лише в Європі, а й у всьому світі сприяє появі сучасних платіжних систем, які ставлять за мету оптимізацію процесів, зменшення витрат та розширення доступу до фінансових послуг.

У контексті глобалізації фінансових ринків такі трансформації стають важливим етапом на шляху до зміцнення економічної інтеграції та створення єдиного простору для безперешкодних фінансових операцій на міжнародному рівні.

Для вдосконалення платіжної системи виконання бюджету необхідно застосовувати системний підхід, зосереджуючись на таких ключових напрямках [34; 35]:

1. Автоматизація та оцифрування процесів.

- Впровадження сучасних ІТ-рішень: Використання інтегрованих інформаційних платформ, що охоплюють усі етапи бюджетного процесу, від планування й розподілу коштів до здійснення платежів і формування звітності.

- Електронний документообіг: Повний перехід на безготівкову взаємодію між розпорядниками бюджетних коштів, Державною казначейською службою та банками, що сприятиме пришвидшенню обробки документів і мінімізації ризику помилок.

- Інтеграція систем: Створення безперервного зв'язку між системами Державного казначейства України, Державної податкової служби, Державної митної служби та Національного банку України для забезпечення оперативного обміну даними і досконалої перевірки платежів.

2. Прискорення платежів і забезпечення прозорості.

- Перехід на міжнародні стандарти (ISO 20022): Упровадження передових міжнародних стандартів фінансової комунікації, що дозволить уніфікувати формати платежів і полегшити співпрацю між банками.

- Система прозорості платежів: Розширене використання відкритих електронних платформ для забезпечення прозорості та контролю на кожному етапі використання бюджетних коштів - від закупівель до остаточного розрахунку.

- Моніторинг у режимі реального часу: Впровадження автоматизованих інструментів для постійного моніторингу та аналізу бюджетних транзакцій з метою оперативного виявлення можливих зловживань або нецільового використання коштів.

3. Нормативно-правове та інституційне забезпечення.

- Оновлення законодавчої бази: Модернізація Бюджетного кодексу України та інших регулятивних актів для їх відповідності сучасним цифровим технологіям і міжнародним стандартам.

- Посилення кібербезпеки: Забезпечення високого рівня захисту інформаційних платформ від потенційних кіберзагроз, що гарантуватиме безпеку та безперебійність платіжних операцій.

- Підвищення кваліфікації кадрів: Проведення регулярних навчань і тренінгів для співробітників фінансових і казначейських структур задля їхньої адаптації до роботи з новими технологіями. Реалізація цих заходів дасть змогу значно підвищити ефективність, швидкість, прозорість та стійкість до ризиків в управлінні бюджетними коштами України [35].

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі було проаналізовано теоретичні, нормативно-правові, аналітичні та практичні аспекти функціонування платіжної системи в контексті формування та виконання державного бюджету України. Проведене дослідження дозволило з'ясувати роль платіжної системи як важливої складової фінансової інфраструктури, її вплив на стабільність економічних процесів та взаємозв'язок між ефективністю платіжних операцій і результатами бюджетної політики.

Платіжна система є критично важливим елементом фінансової системи держави, який забезпечує безперервний рух грошових потоків між учасниками економічних відносин. Ефективне функціонування платіжної системи прямо впливає на макроекономічну стабільність, рівень грошових потоків, скорочення тіньової економіки та оперативність фінансових операцій у державному секторі. Важливу роль у розвитку платіжної системи відіграє нормативно-правова база, яка має відповідати міжнародним стандартам, вимогам цифровізації та сучасним викликам фінансової безпеки. Теоретичний аналіз показав, що платіжна система є не лише інструментом фінансових розрахунків, але й основою формування доходів державного бюджету та забезпечення контролю за їх надходженням.

На основі результатів дослідження сформульовано наступні ключові узагальнення:

- 1) Платіжна система виконання бюджетів в Україні - це комплексна інфраструктура, де ключову роль відіграє Система електронних платежів (СЕП) Національного банку України та інші системи (як Простір, банківські системи), що забезпечують швидкий та безпечний рух коштів між учасниками бюджетного процесу (держава, банки, підприємства, громадяни) для збору доходів, здійснення видатків та фінансового контролю, використовуючи електронні інструменти та міжбанківські перекази для реалізації затверджених бюджетів.

2) Основні елементи та функції платіжної системи охоплюють:

- систему електронних платежів, т. б. єдина системно важлива платіжна система для міжбанківських розрахунків, що працює в режимі реального часу (RTS);

- учасників: Національний банк України, комерційні банки, Державна казначейська служба, розпорядники бюджетних коштів, платники податків;

- інструменти: електронні платежі, банківські перекази, карткові платежі, інші платіжні інструменти (PrivatMoney, Flashpay тощо);

3) Процес роботи платіжної системи включає:

- формування доходів: стягнення податків, зборів та інших платежів з рахунків платників на казначейські рахунки;

- здійснення видатків: переказ коштів з казначейських рахунків на рахунки отримувачів (підприємств, установ, громадян) для фінансування бюджетних програм;

- фінансовий контроль на кожному етапі через електронні системи.

Платіжна система забезпечує безперербійне функціонування бюджетної системи, прозорість і підзвітність кошторисних видатків, ефективний збір доходів та проведення розрахунків в електронному форматі.

4) Проблеми платіжної системи виконання бюджетів в Україні часто пов'язані з оперативністю та своєчасністю, інформаційною взаємодією, технічною інфраструктурою (особливо під час війни), недостатньою прозорістю та залежністю від стану казначейських рахунків, що впливає на швидкість руху коштів для розпорядників та потребу в модернізації, особливо в умовах цифрових викликів та воєнного стану:

Казначейське обслуговування: хоча Державна казначейська служба відіграє ключову роль, виникають питання щодо ефективності роботи, особливо при великих обсягах операцій.

Інформаційні та технічні затримки: потреба в миттєвій обробці платежів стикається з технічними обмеженнями та залежністю від стабільності систем, особливо в умовах воєнного стану.

Недостатня прозорість: хоча є інструменти контролю, повнота та оперативність інформації про рух коштів для всіх учасників не завжди є ідеальною.

Залежність від cash-flow: касове виконання бюджету залежить від надходжень, що може створювати затримки у платежах, які залежать від поточного стану казначейських рахунків.

Координація з банками: хоча Казначейство є центральним органом, взаємодія з комерційними банками у процесі бюджетних розрахунків може мати свої виклики.

Модернізація: потреба в постійній модернізації платіжних інструментів та процедур для відповідності вимогам сучасних фінансових технологій.

5) Зазначені проблеми призводять до таких негативних наслідків:

- затримки у виплатах соціальних зобов'язань, заробітних плат бюджетників, фінансуванні закупівель;
- ускладнення фінансового планування для розпорядників бюджетних коштів;
- зниження ефективності використання бюджетних коштів.

б) Основними шляхами вирішення вказаних проблем повинно бути:

- подальша цифровізація та автоматизація всіх платіжних процесів через системи на зразок Є-Казначейство;
- посилення контрольних функцій казначейських органів та прозорості їх діяльності;
- вдосконалення інформування учасників бюджетного процесу;
- забезпечення безперебійної роботи технічної інфраструктури платіжної системи.

Отже, на основі проведеного дослідження можна стверджувати, що платіжна система виконання державного бюджету України знаходиться на етапі активної трансформації та модернізації. Для забезпечення її подальшого розвитку необхідно здійснити комплексне поєднання державної політики, технологічних інновацій, вдосконалення законодавства та активної участі

фінансових установ. Реалізація запропонованих заходів дозволить не лише підвищити ефективність платіжної системи, але й забезпечити стабільне формування доходів державного бюджету, зміцнити фінансову безпеку країни та підтримати економічний розвиток України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чайковський Я. І. Платіжні системи: Навчальний посібник. Тернопіль: Карт-бланш, 2006. 210 с.
2. Черномор В. Теоретичні засади, стан і практика розвитку платіжних систем в Україні. *Схід*. 2017. № 1. С. 32-37.
3. Арбузов С. Г., Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська енциклопедія : енциклопедія Київ: ЦНД НБУ. Знання, 2011. 504 с.
4. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / За заг. ред. С. В. Мочерного. Київ: Видавничий центр “Академія”, 2001. 848 с. URL: https://odaba.edu.ua/upload/files/Ekonomichna_teoriya_1.pdf
5. Платіжні системи : Навч. посібник для студентів вищ. закладів освіти / Ющенко В. А., Савченко А. С., Цокол С. Л, Новак І. М., Страхарчук В. П. К.: Либідь, 1998. 416 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0003743>
6. Закон України «Про платіжні системи і переказ грошей в Україні» від 05.04.01 р. № 2346-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2346-14>
7. Закон України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 року № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
8. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua>
9. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>
10. Квасницька Р., Форкун І., Гордєєва Т. Сучасні підходи забезпечення інформаційної безпеки платіжних систем та їх кіберзахисту. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 5. Т. 1. С. 47–52. 6. Методичні рекомендації з управління ризиками в платіжних системах. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Guidelines_risk_management_ps.pdf.
11. Міщенко В.І., Науменкова С.В., Міщенко С.В. Управління операційними ризиками в платіжних системах. *Економічний простір*. 2023. № 183. С. 79–87.

12. Кириленко О. Теоретичні основи функціонування казначейства. *Глобалізація: співвідношення міжнародних та національних економічних інтересів*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 9 квітня 2020 р.) / за ред. Деркач Т.В., Одеса : МГУ, 2020. С. 152-154.

13. Цимбалюк І. В. Небанківські електронні платіжні системи у структурі інформаційних правовідносин. *Інформація і право*. 2011. № 3. С. 70-76.

14. Електронні гроші як засіб платежу в Україні. URL: http://ua.prostobiz.ua/biznes/upravlinnya_biznesom/statti/elektronni_groshi_yak_zasib_platezhu_v_ukrayini

15. Електронні платіжні системи Інтернету. URL: blogs.biz.ua/blog.php?user=judin¬e

16. Єрьоміна Н. В. Банківські інформаційні системи. Київ : КНЕУ, 2000. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4305>

17. Страхарчук В. Ризики платіжних систем: Навч. посіб. Львів: ЛБІ НБУ. 2003. 94 с.

18. Мірошниченко Т. СЕП НБУ: міжбанківські розрахунки у 2001 році. *Вісник Національного банку України*. 2002. № 3. С. 55–56.

19. Платіжні системи: Навч. посібник для студентів вищ. закладів освіти / В. А. Ющенко, А. С. Савченко, С. Л. Цокол, І. М. Новак, В. П. Страхарчук. К.: Либідь, 1998. 416 с. URL: <https://irbis-nbu.gov.ua/ulib/item/UKR0003743>

20. Савченко А., Івченко І., Михайлова В. Система електронних платежів нового покоління. *Вісник Національного банку України*. 2007. № 2. С. 2-4.

21. Про Державну казначейську службу України: Указ Президента України від 13.04.2011 р. №460/2011. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

22. Казначейська система: підручник / за наук. ред. д. е. н., професора А. І. Крисоватого, д. е. н., професора О. П. Кириленко, Т. Я. Слюз. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 364 с.

23. Єпіфанов А., Сало В., Д'яконова І. Бюджет і фінансова політика України. 1997. 224 с. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/bank/20258/>

24. Сафонова Л. Д. Реформування системи обліку виконання бюджету. *Фінанси України*. 1998. № 7. С. 35-39. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/bank/20258/>
25. Лободіна З., Дем'янишин В., Кізима Т., Савчук С. Сучасні тенденції розвитку та наслідки трансформації бюджетної системи України в контексті реформування управління публічними фінансами. *Вісник економіки*. 2021. Вип. 4. С. 38–56.
26. Казначейська система виконання бюджету / За ред. С. О. Булгакової. К., 2000. 250 с. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM002822>
27. Малиняк Б. Функції видатків бюджету в публічному управлінні, економічній і соціальній системах країни. *Світ фінансів*. 2021. Вип. 2 (67). С. 35–50.
28. Русін В. М., Квасниця О. В. Rresearch of reserves of strengthening the income base of budgets of united territorial communities in decentralization conditions. *Technology audit and production reserves*. 2019. No 1 (5(45)). pp. 23–28. URL: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2019.164069>
29. Ламинога В. Казначейство України – сьогодення й стратегія розвитку. Газета "Праця і зарплата ". 1998. № 18. С. 30.
30. Павлюк К. В. Організація виконання Державного бюджету. *Фінанси України*. 1998. №3, С. 37-45. URL: https://allref.com.ua/uk/skachaty/Kaznacheiyskaya_sistema_ispolneniya_byudjeta_Ukrainy?page=13
31. Панкевич Л. В. Державне казначейство: від контролю до оптимізації розподілу фінансових ресурсів. *Регіональна економіка*. 2003. №1. С. 210-215. URL: <http://referaty.com.ua/ukr/dll/9064/>
32. Клець Л. Є. Бюджетний менеджмент : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 640 с.
33. Кириленко О., Русін В. Напрями мінімізації фінансових шахрайств у сфері публічних закупівель. *Світ фінансів*. 2020. №2(63). С. 62-76

34. Курганська Е. І., Кустріч Л. О. Система казначейства: управління фінансовими ресурсами : монографія. Одеса : ОНЕУ, 2021. 323 с. URL: <https://core.ac.uk/download/368318444.pdf>

34. Стоян В. І., Даневич О. С., Мац М. Й. Казначейська система виконання бюджету : підручник. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 360 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12601/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%86.%D0%90..pdf?sequence=1&isAllowed=y>

36. Попова Л. М., Попова С. М., Успенко В. І. Казначейська справа : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2020. 312 с. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2491/1/Kaznacheyska_sprava.pdf

37. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за витратами : Наказ Міністерства фінансів України від 24.12.2012 р. № 1407. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0130-13>

38. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування доходів та інших надходжень державного бюджету : Наказ Міністерства фінансів України від 29.01.2013 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0291-13>

39. Сидорчук О. Г. ПДВ в структурі доходів державного бюджету України: тенденції та перспективи. *Економічні науки*. 2024. № 3. С. 89–96. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/612>

40. Карпенко О. В. Трансформація структури видатків державного бюджету в умовах війни. *Фінансовий простір*. 2024. № 2. С. 89–98. URL: <http://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/989>

41. Ющишина Л. О., Сало С. М.. Електронні платіжні системи у міжнародній практиці та їх застосування в Україні. *Економічні науки*. Сер. : Облік і фінанси. 2012. Вип. 9(3). С. 508-513.

42. Грицюк П. Ю., Грицюк Ю. І. Особливості захисту електронних платіжних систем мережі Інтернет. *Теоретичні і прикладні проблеми фізики, математики та інформатики* : матер. XI Всеукр. наук.-практ. конф. студ.,

аспір. та мол. вчених, 18–19 квітня 2013 р. в НТУ України «Київський політехнічний інститут». Київ : Вид-во НТУ України «Київський політехнічний інститут». С. 132–134. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreams/9bb50173-f204-44bc-b193-aa7c643db2b2/download>